

درس دهم

ایران در دوران غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی

حالا می‌رسیم به سه سلسله‌ای که می‌شه از شون به‌عنوان آخرین سلسله‌های پیش از حمله مغول نام برد. وجه مشترک این سلسله‌ها ریشه‌داشتن در ماوراءالنهر است. غزنویان و سلجوقیان از ترکان مسلمان‌شدهٔ ماوراءالنهر هستند و خوارزمشاهیان از شهر خوارزم که در ماوراءالنهر قرار داره؛ ولی واقعا این ماوراءالنهر کجاست؟ خب به منطقه‌ای که بین دو رود سیحون و جیحون قرار داره می‌گن ماوراءالنهر. یادتون که هست، ترکان تازه‌مسلمان همین منطقه به امیرالامرای دربار عباسی رسیدن.

تحولات سیاسی

خب اول بهتر است اشاره‌ای به پیشینهٔ ترکان ماوراءالنهر داشته باشیم. مردم این سرزمین طی لشکرکشی‌های مسلمانان در سده‌های نخست، مسلمان شدند.

غزنویان

زمینه: الپتگین از جمله ترکان تازه‌مسلمانی بود که در دربار سامانیان به سپهسالاری رسید. در اواسط قرن چهارم هجری، در شهر غزنه (غزنی / غزنین) در کوهستان‌های نواحی شرقی افغانستان فعلی که مرز شرقی سرزمین‌های اسلامی با هند غیرمسلمان بود، زمینهٔ ایجاد حکومت محلی را فراهم آورد. تأسیس: سامانیان به دوران ضعف خود رسیدند، در این زمان سبکتگین که سردار سامانی بود، در شهر غزنه اعلام استقلال کرد. اقدام بعدی او تسلط بر تمام خراسان و بخشی از قلمرو سامانیان بود.

اوج: این سلسله با به قدرت رسیدن محمود غزنوی آغاز شد. اگر از درس قبل به‌خاطر داشته باشید؛ امرای محلی و سلسله‌های ایرانی همیشه به‌دنبال کسب حمایت خلیفه بودند. یکی از اقدامات او در جهت کسب حمایت خلیفه، لشکرکشی و کشورگشایی‌هایی بود که به آن‌ها وجههٔ مذهبی می‌داد. مثال: لشکرکشی به ری، مرکز حاکمیت آل‌بویه. بعد از این لشکرکشی بسیاری از علما و مردم شهر را به بهانهٔ اسماعیلی‌بودن به قتل رساند و کتابخانهٔ مهم شهر ری را به بهانهٔ وجود کتاب‌های فلسفی آتش زد.

لشکرکشی به هند: اقدام دیگر محمود که به آن عنوان جهاد با کفار را داده بود؛ لشکرکشی به هند بود. هدف و انگیزهٔ اصلی او دستیابی به ثروت هند از طریق غارت معابد و پرستشگاه‌ها بود؛ ولی این لشکرکشی‌ها نتیجهٔ دیگری هم داشت: ورود اسلام به این منطقه. مسعود غزنوی: اولین اتفاق که باعث ضعف این سلسله شد؛ درگیری محمد و مسعود غزنوی بر سر جانشینی پدر بود. در این درگیری مسعود پیروز شد. مسعود در زمان حکومت خود دست به اقداماتی زد که در نهایت باعث شد مردم، دروازه‌های شهر را بر روی سلجوقیان باز کنند. برخی از این اقدامات را در زیر می‌توانید بخوانید:

۱ درگیری‌های داخلی

۲ لشکرکشی به هند

۳ عدم آگاهی از وضعیت مالیات‌های سنگین

جنگ دندانقان: این جنگ میان مسعود غزنوی و طغرل سلجوقی روی داد که نتیجهٔ این جنگ، شکست مسعود و در نهایت محدودشدن قلمرو این سلسله به سرحدات شرقی ایران و شمال غربی هند بود.

سلجوقیان

پیشینه: سلجوقیان از ترکانی بودند که پس از مسلمان‌شدن در ماوراءالنهر و سپس در خراسان مستقر شدند.

تأسیس: این سلسله توسط طغرل سلجوقی تأسیس شد. او شهر نیشابور را مرکز حکومت خود قرار داد و شهرهای دیگر را تسخیر کرد.

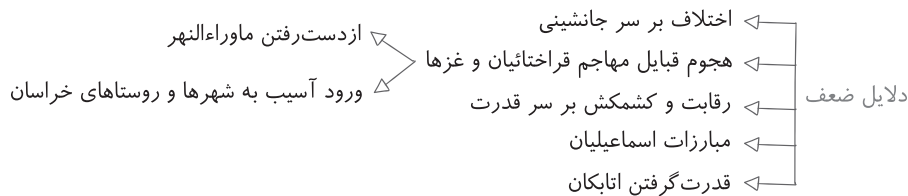
قدیم‌اگتیم

یادتونه که گفتیم، خلیفه در زمان آل‌بویه تبدیل شده بود به بازیچهٔ دست امرای آل‌بویه؛ حتی در زمان غزنویان هم باز امرای آل‌بویه توی این خلافت دخالت داشتن. خب حالا بذارید براتون بگم که طغرل بعد از تصرف ایران به بغداد رفت. ولی نه برای گرفتن قدرت خلیفه؛ بلکه برای نجات خلیفه از قدرت امرای آل‌بویه. به‌خاطر همین خلیفه حکومت ایران و عراق رو به طغرل داد و دستور داد به‌نامش خطبه خونده بشه و سکه ضرب بشه و حتی بهش لقب هم داد؛ سلطان رکن‌الدوله.

رسیدن به بیشترین حد قلمرو این سلسله: در زمان آل‌بارسلان، جانشین طغرل بود. او در نبرد بزرگی که در ملازگرد رخ داد، سپاهیان امپراتوری روم شرقی را شکست داد، امپراتور را اسیر کرد و آسیای صغیر را به متصرفاتش افزود. قلمرو سلجوقیان در این زمان از شرق به سیحون و از غرب به مدیترانه می‌رسید. نتیجهٔ تصرف آسیای صغیر: این اقدام باعث مهاجرت طوایف ترک به این منطقه شد. این مهاجرت تغییراتی در وضعیت سیاسی و فرهنگی ایجاد کرد.

اوج: این سلسله در زمان **ملکشاه سلجوقی** به اوج قدرت خودش رسید؛ در نتیجه بیشتر خاندان‌ها و حکومت‌های محلی از بین رفتند یا به اطاعت سلجوقیان درآمدند.

سقوط: با مرگ ملکشاه و وزیر قدرتمندش، خواجه نظام‌الملک، این سلسله به دوران سقوط و ضعف خود رسید.

خوارزمشاهیان

اسم این سلسله از منطقه‌ای به نام **خوارزم** گرفته شده است. خوارزم از مناطق آباد ایران در **قرون اول و میانه اسلامی** بود. به حاکمان این منطقه، **خوارزمشاه** گفته می‌شد. تا پیش از قدرت‌گیری حاکمان این مناطق **استقلال داخلی** داشتند؛ ولی با این حال از سلجوقیان اطاعت می‌کردند. **تأسیس**: مثل باقی سلسله‌های ایرانی با ضعف یک سلسله، سلسله دیگری ظهور می‌کند. با ضعف سلجوقیان، **اتسز** که خوارزمشاه بود، ادعای استقلال کرد. **تکش**، جانشین اتسز، **طغرل سوم**، آخرین سلطان سلجوقی را شکست می‌دهد و بخش وسیعی از ایران را تصرف می‌کند. **تثبیت**: در زمان محمد خوارزمشاه، روند **گسترش متصرفات** افزایش پیدا کرد. نوع رابطه محمد خوارزمشاه با خلافت عباسی مانند دو سلسله دیگر نیست. خلیفه در تلاش است قدرت خود را احیا کند و از **تأیید حکومت خوارزمشاهیان امتناع** می‌کند؛ نتیجه این اختلاف، تصمیم خوارزمشاه برای مقابله با خلیفه است. او یکی از **سادات حسینی** را به‌عنوان خلیفه اعلام کرده و به بغداد لشکرکشی می‌کند؛ اما سپاه او در **گردنه اسداباد همدان**، بر اثر برف و سرمای شدید، متوقف شد.

سقوط: این سلسله با **حمله مغولان** به ایران از بین رفت.

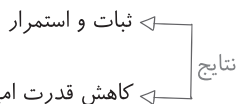
یادتون باشه بچه‌ها **حمله مغولان** توی زمان محمد خوارزمشاه بوده. این اتفاق یکی از مهم‌ترین رویدادهای تاریخ ایران به حساب میاد.

ریز بین

نظام اداری

تشکیلات دیوانی: اول از همه باید به یک نکته توجه کرد: ترکان تازه‌مسلمان به‌صورت **قبیله‌ای** زندگی می‌کردند و اطلاعی از **دیوانسالاری** نداشتند. نتیجه این ناآگاهی، استفاده از **دیوان‌سالاری ایرانی** بود.

سلجوقیان: از همین دیوان‌سالاران ایرانی استفاده کردند؛ مانند **عمیدالملک کندی** و **خواجه نظام‌الملک توسی**. این باعث شد دیوان‌سالاران به **کامل‌تر** و **گسترده‌تر** شدن نظام دیوان‌سالاری برسند. در این دوره دیوان وزارت به دوران **شکوه‌مندی** خود رسید. **عصر نظام‌الملک**: دیوان‌سالار ایرانی که به خدمت **ملکشاه** درآمد و دست به تغییراتی در جهت تقویت حکومت مرکزی زد، **خواجه نظام‌الملک** بود. او به تقویت حکومت مرکزی از طریق تقویت و توسعه نظام اداری پرداخت. مبنای کار نظام‌الملک، میراث **کهن ایران باستان** بود.

امیران و نظامیان در دوران سلجوقی به سنت‌های قبیله‌ای خود پایبند بودند.

ریز بین

اهل قلم و اهل شمشیر: در نظام حکومتی سلجوقیان به دلیل وجود **تشکیلات دیوانی ایرانی** و **تشکیلات نظامی ترک** باعث به‌وجود آمدن دو گروه اهل قلم (دیوان‌سالاران ایرانی) و اهل شمشیر (تشکیلات نظامی) شد که با هم در رقابت و قدرت‌طلبی بودند. در این زمان؛ همچنین وزیر هیچ‌گونه امنیتی در منصب خود نداشت و با یک **خشم سلطان**، **عزل یا قتل** و **مصادره** در انتظار او بود.

نظام اداری سلجوقی به الگویی برای **خوارزمشاهیان** تبدیل شد؛ البته باید توجه داشته باشید که در دوره خوارزمشاهیان قدرت وزیر کمتر از دوره سلجوقی بود؛ حتی در مواردی حذف می‌شد.

ریز بین

وضع اجتماعی و اعتقادی

شیوه زندگی: بیشتر مردم، روستایی بودند و بین شهر و روستا رابطه تنگاتنگی وجود داشت. در این دوره، شهرها به سه بخش تقسیم می‌شدند: کهندژ یا ارگ، شهرستان یا شارستان و شهر بیرونی یا ریز.

خب بچه‌ها بیاین به ذره تحلیلی به مسائل نگاه کنیم. اول از همه به داده می‌دم بهتون: در دوره سلجوقی شهر بیرونی نسبت به دوره‌های قبل خودش گسترش پیدا کرد. حالا این شهر بیرونی؛ یعنی محل زندگی شهروندان. خب این افزایش وسعت شهر بیرونی چه معنایی داره؟ یعنی جمعیت افزایش پیدا کرده. حالا جمعیت چرا افزایش پیدا کرده؟ چون اقتصاد رشد کرده. حالا چرا اقتصاد رشد کرده؟ دلایل زیادی داره؛ ولی مهم‌ترینش رشد تجاریه. پس از به داده رسیدیم به چندتا داده: گسترش شهر بیرونی (داده اولیه)، افزایش جمعیت، رشد اقتصادی و در نهایت، رشد تجارت.

ریز بین

شهر بیرونی: در این منطقه بازار هم قرار داشت به همراه برخی از عناصر اسلامی؛ مثل مسجد شهرهای مرکزی نواحی؛ این شهرها به دلیل اهمیت سیاسی و اقتصادی که داشتند، شاهد رشد و توسعه جغرافیایی، افزایش جمعیت و توسعه عناصر شهری بودند.

بافت مذهبی: در این دوره، عموم مردم سنی‌مذهب بودند؛ البته شیعیان دوازدهم امامی نیز حضور داشتند؛ حتی در برخی از شهرها اکثریت با شیعیان امامی بود.

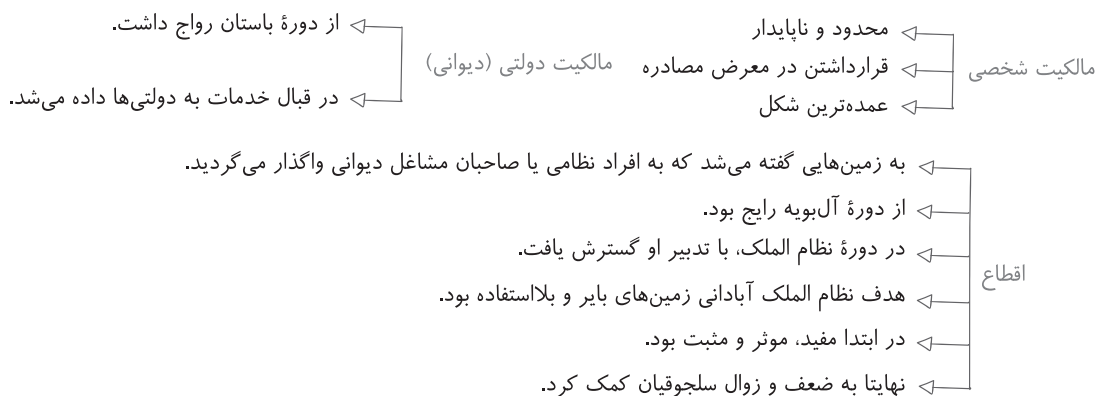
خلفا با شیعیان جنگ داشتن؛ ولی با کدام دسته از شیعیان؟ خب معلومه اسماعیلیه؛ چون اسماعیلیه یعنی خلافت فاطمی و خلافت فاطمی یعنی دشمن خونی خلافت عباسی؛ در نتیجه دشمنی با غزنویان و سلجوقیان.

ریز بین

منازعات مذهبی: در این دوره، چنین منازعاتی دیده می‌شد. برخی از سلاطین و وزرای غزنوی و سلجوقی در امور مذهبی دخالت می‌کردند. جانب داری آن‌ها از یک فرقه و مذهب و دشمنی با فرقه و مذهب دیگر، به این اختلافات و درگیری‌ها دامن می‌زد.

وضع اقتصادی

مهم‌ترین فعالیت: در تمام ادوار تاریخ ایران، کشاورزی مهم‌ترین فعالیت اقتصادی بود. وضعیت دهقانان: در دوره سه حکومت ترک، موقعیت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها از بین رفت.

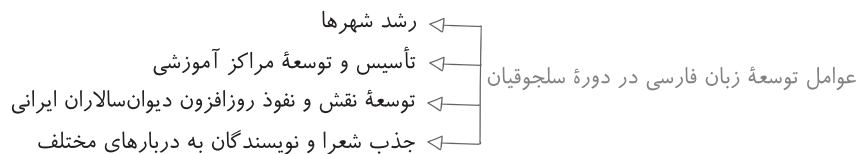
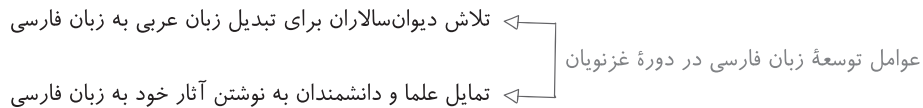

تجارت و پیشه‌وری: در دوره سلجوقی رشد یافت.

زبان، علم و آموزش

زبان: در درس قبل گفتیم، سلسله‌های ایرانی به حمایت از زبان فارسی پرداختند. اثرات این حمایت در این زمان خود را نشان داد: بزرگ‌ترین نویسندگان و شاعران زبان فارسی در دوره این سه سلسله بودند.

در دو دوره سلجوقی و خوارزمشاهی، چهار شاعر مشهور وجود داشت: سنایی، انوری، خاقانی و عطار

ریز بین

علم و آموزش: در درس قبل گفتیم که فلسفه و علوم طبیعی رشد کرد. در دوران این سه سلسله این رشد ادامه پیدا کرد؛ ولی به تدریج افول کرد. چرا؟
خب! برای جواب باید به چند نکته توجه کرد. در این دوره، **سلطین به حمایت از علوم دینی پرداختند و مراکزی که تأسیس شد؛ مانند مدرسه نظامیه، بیشتر در حوزه علوم دینی فعالیت می‌کردند.**

حالا مدارس نظامیه چی بودن؟ خواجه نظام‌الملک، وزیر ملکشاه، مدارس رو در شهرهای مهم؛ مثل بغداد، اصفهان و نیشابور تأسیس کرد. توی این مدارس، فقه شافعی درس داده می‌شد. این مدارس بعدها الگوی خیلی از نهادهای آموزشی دینی در تمام دنیا شدند. حالا بعد از مرگ خواجه نظام‌الملک مدیر مدارس توسط چه کسی مشخص می‌شد؟ وقتی مدرسه دینی انقدر مهم باشه، خب معلومه خلیفه یا حاکم. یکی از معروف‌ترین اشخاصی که در این مدارس درس خوند و درس داد، امام محمد غزالی بود. این مدارس تا زمانی که هولاکوخان به بغداد حمله کرد فعال بودن.

ریز بین

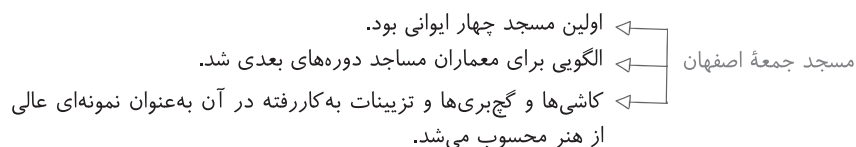
معروف‌ترین علما: ابوریحان تا زمان غزنویان زنده بود و در عرصه نجوم و جغرافیا فعالیت می‌کرد. در دوره سلجوقی هم ابوالعباس لوکری و خیام نیشابوری در ریاضیات و نجوم فعالیت می‌کردند. شهاب‌الدین سهروردی و امام فخر رازی هم در عرصه فلسفه و کلام فعال بودند و در نهایت سید اسماعیل جرجانی نیز در پزشکی.

هنر و معماری

غزنویان: از این دوره کاخ‌ها و بناهای برج‌مانندی مانده که آرامگاه مشاهیر بودند.

سلجوقیان: در این دوره، هنر اسلامی شکوفا شد. عوامل زیر در این شکوفایی دخیل بودند:

۱ گسترش قلمرو / ۲ حکومت فراگیر / ۳ توسعه شهرنشینی / ۴ رشد اقتصادی / ۵ حمایت دولت‌مردان

فلزکاری: در عصر سلجوقی به اوج خودش رسید. شیوه‌های تولید و تزیین فلزکاری عصر سلجوقی بعداً به سرزمین‌های غرب قلمرو اسلامی انتقال یافت.
سفالگری: هنر سفالگری گرچه به کیفیت دوره سامانی نرسید؛ اما با استفاده از نقوش جانوری و گیاهی توسعه یافت. مراکز مهم سفالگری عصر سامانی از شرق ایران؛ یعنی نیشابور و سمرقند به تدریج به مناطق مرکزی؛ مانند کاشان انتقال یافت.

کاشی‌کاری: هنر کاشی‌کاری نیز در کنار توسعه معماری سلجوقیان به اوج خود رسید. استفاده از نقوش انسانی، گیاهی، جانوری و نیز نقوش هندسی برای تزیین بناهای مذهبی و غیرمذهبی کاربرد فراوانی یافت.

پانویس

۱. سبکتگین غلام ترکی بود که به خدمت الپتگین درآمد و بعدها داماد او شد. او حکومت غزنه را در اختیار گرفت؛ ولی باز هم نسبت به امرای سامانی اظهار وفاداری می کرد.
۲. قراختائیان اصل و نسب مغولی داشتند که در قرن چهارم میلادی جذب فرهنگ چین شدند. محل اصلی سکونت آن‌ها در شمال کوه‌های تیاشان بود. در قرن ششم حکومت قدرتمندی تشکیل دادند و در همین قرن به سرزمین‌های اسلامی هجوم آوردند. نزدیکی آن‌ها به ماوراءالنهر، باعث حرکت سنجر برای نبرد با آن‌ها شد.
۳. غزها دسته‌ای از طوایف ترک بودند که در زمان سلطان سنجر قوت گرفتند و با شکست سنجر و اسارت او، خراسان را برای مدتی تصرف و غارت کردند.
۴. سیدی که توسط محمد خوارزمشاه به عنوان خلیفه معرفی شد، سید علاءالملک ترمذی بود.

پرسش‌های نمونه

۱. اهداف محمود غزنوی از حمله به هند چه بود؟
او به بهانه جهاد با کفار به هند حمله کرد؛ ولی هدف اصلی او دستیابی به ثروت فراوان هند از طریق غارت معابد و پرستشگاه‌های آن سرزمین بود.
۲. نظام‌الملک چه اهدافی برای تقویت و توسعه نظام اداری در عصر سلجوقی داشت؟
۱. ایجاد ثبات و استمرار حکومت / ۲. مقابله با سرکشی امیران و نظامیان سلجوقی که به سنت‌های قبیله‌ای خود وفادار بودند.
۳. شکل‌گیری نظام سلطنت در دوره سلجوقی، چه تأثیری بر جایگاه و قدرت سیاسی - نظامی خلفای عباسی داشت؟
طغرل سلجوقی برای نجات دادن خلافت عباسی از قدرت آل‌بویه به بغداد رفت و باعث شد قدرت خلیفه بازگردد.
۴. بافت مذهبی شهرهای ایران در دوران غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان را به اختصار توضیح دهید.
در این دوران، عموم مردم شیعه‌مذهب بودند و شیعیان دوازده امامی نیز در میان آن‌ها حضور داشتند. در برخی از شهرها، مانند بیهقی، ری، گرگان، ساری و قم اکثریت با شیعیان بودند.
۵. چه عواملی در رشد تجارت داخلی و خارجی در دوره سلجوقیان نقش داشتند؟
۱. گسترش قلمرو / ۲. برقراری نظم و امنیت / ۳. ایجاد راه‌های جدید و توسعه حمل و نقل / ۴. وجود نظام دیوانی کارآمد
۶. عوامل مؤثر بر رشد هنر و معماری در دوره سلجوقی کدام‌اند؟
۱. گسترش قلمرو / ۲. حکومت فراگیر / ۳. توسعه شهرنشینی / ۴. رشد اقتصادی / ۵. حمایت دولت‌مردان

درس ۱۰

پرسش‌های چهارگزینگی

۳۰۶. الپتگین سپهسالار کدام حکومت بود؟
 ۱. طاهریان   ۲. سامانیان   ۳. آل‌بویه   ۴. صفاریان
۳۰۷. مؤسس سلسله غزنویان چه کسی بود؟
 ۱. الپتگین   ۲. سبکتگین   ۳. محمود   ۴. مسعود
۳۰۸. ریشه نام سلسله غزنویان از ..... بود.
 ۱. شهر محل حکومت   ۲. نام جد مؤسس
۳۰۹. بهانه حمله محمود غزنوی به ری چه بود؟
 ۱. شوریدن این شهر بر خلیفه   ۲. تحت حاکمیت شیعیان بودن
 ۳. مبارزه با مخالفان خلیفه   ۴. گسترش دادن تصرفات خود
۳۱۰. تمام گزینه‌های زیر از جمله اقدامات محمود غزنوی در ری بود؛ به‌جز:
 ۱. قتل عام مردم این شهر به بهانه اسماعیلی بودن   ۲. نابودی کتابخانه به بهانه وجود کتاب‌های فلسفی
 ۳. کشتار علما به جرم گرایش به اسماعیلیه   ۴. نابودی آل‌بویه به جرم شراکت با اسماعیلیان

۳۱۱. نتیجهٔ حملهٔ محمود به هند چه بود؟

- ۱ غارت ثروت این کشور
- ۲ اعتماد بیشتر خلیفه به او
- ۳ گسترش اسلام در این منطقه
- ۴ غافل شدن از امور داخلی

۳۱۲. زبان فارسی در دوران کدام سلسله به هند راه یافت و گسترش پیدا کرد؟

- ۱ غزنویان
- ۲ سامانیان
- ۳ سلجوقیان
- ۴ طاهریان

۳۱۳. تمام گزینه‌های زیر از عوامل ضعف سلسلهٔ غزنویان بود؛ به جز:

- ۱ درگیری میان محمد و مسعود بر سر جانشینی
- ۲ روی دادن درگیری‌های داخلی در این زمان
- ۳ ادامهٔ لشکرکشی‌های مداوم به هند
- ۴ غافل شدن از وضع مردم به خصوص مردم خراسان

۳۱۴. نتیجهٔ اقدامات مسعود برای سلسلهٔ غزنویان چه بود؟

- ۱ شکست مسعود غزنوی در نبرد دندانقان
- ۲ گشوده شدن دروازه‌های خراسان بر روی طغرل
- ۳ ضعف شدید داخلی و جنبش‌های گسترده
- ۴ از دست دادن حکومت مناطق شمال غربی هند

۳۱۵. نفوذ حکومت غزنویان بر بخش‌هایی از هند تا چه قرنی ادامه داشت؟

- ۱ پنجم
- ۲ چهارم
- ۳ ششم
- ۴ هفتم

۳۱۶. سلجوقیان بعد از مسلمان شدن در ..... ساکن بودند.

- ۱ خراسان
- ۲ ماوراءالنهر
- ۳ شرق خراسان
- ۴ شمال هند

۳۱۷. قدرت آل بویه در بغداد در زمان کدام حاکم از میان رفت؟

- ۱ محمود غزنوی
- ۲ ملکشاه سلجوقی
- ۳ طغرل سلجوقی
- ۴ مسعود غزنوی

۳۱۸. در زمان کدام سلطان سلجوقی، روم از ایرانیان شکست خورد؟

- ۱ آلپ ارسلان
- ۲ طغرل
- ۳ ملکشاه
- ۴ طغرل سوم

۳۱۹. دلیل تغییر وضعیت سیاسی و فرهنگی آسیای صغیر بعد از تصرف شدن در زمان سلجوقیان چه بود؟

- ۱ شکست از سپاه سلطان سلجوقی
- ۲ مهاجرت ایرانیان به این منطقه
- ۳ ورود و مهاجرت ترکان
- ۴ مسلمان شدن اکثر مردم این سرزمین

۳۲۰. تمام گزینه‌های زیر دربارهٔ اقدامات خلیفه در برابر اقدام طغرل درست است؛ به جز:

- ۱ دادن تمام متصرفات آل بویه به طغرل
- ۲ اعطای حکومت عراق و ایران به او
- ۳ خواندن خطبه و ضرب سکه به نام او
- ۴ ملقب کردن او به سلطان رکن الدوله

۳۲۱. نتیجهٔ قدرت یابی ملکشاه چه بود؟

- ۱ کاهش قدرت دیگر حکومت‌های محلی
- ۲ رسیدن به گسترده‌ترین وسعت جغرافیایی
- ۳ شکست دادن امپراتوری روم شرقی
- ۴ کاهش قدرت و نفوذ خلیفه

۳۲۲. آخرین پادشاه قدرتمند سلجوقیان ..... بود.

- ۱ آلپ ارسلان
- ۲ طغرل سوم
- ۳ ملکشاه
- ۴ طغرل

۳۲۳. تمام گزینه‌های زیر از عوامل ضعف سلجوقیان است؛ به جز:

- ۱ درگیری بر سر جانشینی
- ۲ هجوم اقوام بیگانه
- ۳ مبارزات اسماعیلیان
- ۴ درگیری با خلافت عباسی

۳۲۴. کدام منطقه از حملهٔ قراختائیان و غزا در امان ماند؟

- ۱ ماوراءالنهر
- ۲ شهرهای خراسان
- ۳ خوارزم
- ۴ روستاهای خراسان

۳۲۵. دلیل تیرگی روابط بین محمد خوارزمشاه و خلیفه چه بود؟

- ۱ قدرت محمد خوارزمشاه
- ۲ تلاش خلیفه برای احیای قدرت
- ۳ عدم تأیید حکومت خوارزمشاهیان
- ۴ حملهٔ محمد به بغداد

۳۲۶. جدول زیر را کامل کنید:

- ۱ ت) آلپ ارسلان
- ۲ پ) آخرین حاکم سلجوقی را شکست داد.
- ۳ ب) طغرل سوم
- ۴ الف) جهاد در راه خدا

۳۲۷. کدام سلسلهٔ ترک، دریافت که به دیوان‌سالاران ایرانی نیاز دارد؟

- ۱ غزنویان
- ۲ سلجوقیان
- ۳ خوارزمشاهیان
- ۴ آل بویه

۳۲۸. دیوان‌سالاران کدام سلسله به استخدام اولیهٔ سلسله‌ای که دریافت به قدرت دیوان‌سالاران نیاز دارد، درآمدند؟

- ۱ آل بویه
- ۲ طاهریان
- ۳ علویان
- ۴ صفاریان

ویژگی	سلطان
«الف»	محمود غزنوی
افزایش فشار مالیاتی	«ب»
«پ»	اتسز
ضعف و انحطاط حکومت	«ت»

۳۲۹. از عبارات زیر کدام‌ها درست هستند؟

الف) عمیدالملک کندی از دیوان‌سالاران غزنوی بود.

ب) در عصر نظام‌الملک با نیروی امیران و نظامیان سلجوقی مقابله شد.

پ) در زمان غزنویان بین اهل شمشیر و اهل قلم اختلاف وجود داشت.

ت) در دوران سلجوقیان، وزیر امنیت نداشت.

۱ «ب» و «ت» ۲ «الف» و «پ» ۳ «ت» و «الف» ۴ «پ» و «ب»

۳۳۰. در کدام دوره، وزیر به اوج قدرت خود رسید؟

۱ سلجوقیان ۲ خوارزمشاهیان

۳ غزنویان ۴ سامانیان

۳۳۱. دلیل اصلی گسترش شهر بیرونی در دوره سلجوقیان چه بود؟

۱ افزایش جمعیت ۲ رشد اقتصادی

۳ مهاجرت به شهر ۴ رشد تجارت

۳۳۲. چرا در دوره سلجوقیان، اقتصاد رشد کرد؟

۱ افزایش جمعیت ۲ رشد اقتصادی

۳ مهاجرت به شهر ۴ رشد تجارت

۳۳۳. در دوره سلجوقیان، دلیل اصلی رشد اقتصادی چه بود؟

۱ افزایش جمعیت ۲ رشد اقتصادی

۳ مهاجرت به شهر ۴ رشد تجارت

۳۳۴. کدام حکومت با اسماعیلیان دشمنی نداشت؟

۱ عباسیان ۲ خوارزمشاهیان

۳ سلجوقیان ۴ غزنویان

۳۳۵. در زمان کدام سلسله، دهقانان دارای قدرت همیشگی خود بودند؟

۱ سلجوقیان ۲ صفاریان

۳ غزنویان ۴ خوارزمشاهیان

۳۳۶. از عبارات زیر کدام‌ها درست هستند؟

الف) مالکیت شخصی از عمده‌ترین شیوه‌های زمین‌داری بود.

ب) مالکیت دیوانی از دوره سلجوقیان رواج یافت.

پ) اقطاع از دوره آل‌بویه ایجاد شد.

ت) اقطاع در دوره نظام‌الملک گسترش یافت.

۱ «الف» و «ب» ۲ «ت» و «پ» ۳ «ت» و «الف» ۴ «پ» و «الف»

۳۳۷. تمام گزینه‌های زیر از عوامل رشد تجارت در دوره سلجوقی هستند؛ به‌جز:

۱ گسترش قلمرو

۲ برقراری نظم و امنیت

۳ تبدیل بازار به قلب شهر

۴ ایجاد راه‌های جدید و توسعه حمل‌ونقلی

۳۳۸. کدام گزینه جزء عوامل رشد زبان فارسی در دوره غزنویان است؟

۱ تأسیس و توسعه مراکز آموزشی

۲ جذب شعرا و نویسندگان به دربارها

۳ توسعه نقش و نفوذ روزافزون دیوان‌سالاران ایرانی

۴ تمایل علما و دانشمندان به نوشتن آثار خود به زبان فارسی

۳۳۹. کدام علوم در زمان حکومت‌های ترک رشد یافت؟

۱ علوم طبیعی

۲ علوم دینی

۳ ریاضیات

۴ فلسفه

۳۴۰. دلیل کاهش توجه به برخی از علوم در زمان حکومت‌های ترک چه بود؟

۱ حمایت خلفا

۲ حمایت حکام

۳ رشد مدارس نظامیه

۴ علاقه مردم به برخی علوم

۳۴۱. تمام شهرهای زیر از جمله مناطقی هستند که نظام‌الملک در آن‌ها مدرسه تأسیس کرد؛ به‌جز:

۱ بغداد

۲ اصفهان

۳ نیشابور

۴ خوارزم

۳۴۲. بعد از مرگ نظام‌الملک، مدیر مدارس نظامیه را چه کسی مشخص می‌کرد؟

۱ حاکم

۲ علمای زمان

۳ مدرسان مدرسه

۴ وزیران

۳۴۳. کدام دانشمند، در دوران پیش از حکومت‌های ترک و در زمان حکومت‌های ترک زندگی می‌کرد؟

۱ امام فخر رازی

۲ زکریای رازی

۳ ابوریحان بیرونی

۴ جرجیس بن جراثیل

۳۴۴. تمام گزینه‌های زیر از جمله دلایل شکوفایی هنر در زمان سلجوقیان بودند؛ به‌جز:

- ۱ گسترش قلمرو
- ۲ توسعه شهرنشینی
- ۳ علاقه حکام به هنر
- ۴ حمایت حکام

۳۴۵. فلزکاری در کدام دوره به اوج خود رسید؟

- ۱ سلجوقیان
- ۲ سامانیان
- ۳ غزنویان
- ۴ خوارزمشاهیان

۳۴۶. اوج دوران سفالگری در زمان ..... بود.

- ۱ سلجوقیان
- ۲ غزنویان
- ۳ سامانیان
- ۴ خوارزمشاهیان

۳۴۷. کدام شهر از جمله مناطق رشد سفالگری در زمان سلجوقیان بود؟

- ۱ نیشابور
- ۲ سمرقند
- ۳ کاشان
- ۴ اصفهان

بیاسخ‌نامه کلید درسی دهم

۳۰۶. گزینه ۲	۳۱۷. گزینه ۳	۳۲۸. گزینه ۱	۳۳۹. گزینه ۲
۳۰۷. گزینه ۳	۳۱۸. گزینه ۱	۳۲۹. گزینه ۱	۳۴۰. گزینه ۲
۳۰۸. گزینه ۱	۳۱۹. گزینه ۳	۳۳۰. گزینه ۱	۳۴۱. گزینه ۴
۳۰۹. گزینه ۳	۳۲۰. گزینه ۱	۳۳۱. گزینه ۱	۳۴۲. گزینه ۱
۳۱۰. گزینه ۴	۳۲۱. گزینه ۱	۳۳۲. گزینه ۴	۳۴۳. گزینه ۳
۳۱۱. گزینه ۳	۳۲۲. گزینه ۳	۳۳۳. گزینه ۴	۳۴۴. گزینه ۳
۳۱۲. گزینه ۱	۳۲۳. گزینه ۴	۳۳۴. گزینه ۲	۳۴۵. گزینه ۱
۳۱۳. گزینه ۱	۳۲۴. گزینه ۳	۳۳۵. گزینه ۲	۳۴۶. گزینه ۳
۳۱۴. گزینه ۲	۳۲۵. گزینه ۳	۳۳۶. گزینه ۲	۳۴۷. گزینه ۳
۳۱۵. گزینه ۳	۳۲۶. گزینه ۴	۳۳۷. گزینه ۳	
۳۱۶. گزینه ۲	۳۲۷. گزینه ۱	۳۳۸. گزینه ۴	

